

**Плён даследчыцкіх росшукаў:
невядомае інтэрв'ю Янкі Купалы 1935 года**

У спадчыне класіка беларускай літаратуры інтэрв'ю займаюць досыць някідкае месца: і па колькасці выступленняў у сродках масавай інфармацыі, і па іх зместавай напоўненасці. Агульнавядомы факт – сціпласць Янкі Купалы, пазбяганне ім прамой і публічных выступленняў.

Так сталася, што асноўны блок вядомых інтэрв'ю пісьменніка звязаны з паездкамі ў Чэхаславакію ў 1927 і 1935 гг. У пераліку размоў з карэспандэнтамі, прадстаўленымі ў Поўным зборы твораў у 9 тамах, значыцца “Гутарка з Янкам Купалам”, якая друкуецца па газеце “Наша праца” (Вільня; 1927, № 2, 5 кастр.), дзе ўпершыню была апублікавана з падзагалоўкам “Ад нашага карэспандэнта” і подпісам “Варшава, 1927, 1 кастр. Запісаў А. Кандратовіч” [1, с. 389].

Інтэрв'ю ўзята па дарозе пісьменніка з Карлсбада (Карлавы Вары, Чэхаславакія), дзе ён знаходзіўся на лячэнні. Янка Купала распавёў пра сваю творчую працу, выхад Збору твораў, а таксама пра дзейнасць літаратурных аб'яднанняў у Беларусі, стан выдавецкай справы ў БССР і інш.

У 1935 г. паэт прадстаўляў Беларусь у складзе дэлегацыі савецкіх журналістаў і пісьменнікаў, якую ўзначальваў пісьменнік і журналіст Міхаіл Кальцоў. У яе склад уваходзілі асобы, што вызначалі аблічча рускай, украінскай, беларускай літаратур, прадстаўлялі вядучыя перыядычныя выданні краіны; з пісьменнікаў гэта былі Аляксей Талстой, Аляксандр Фадзееў, Ганна Каравасва, Іван Мікітэнка, Сяргей Траццякоў.

Гэта была першая дэлегацыя такога ўзроўню, якая некалькі дзён падарожнічала па Славакіі. У інтэрв'ю і М. Кальцоў, і А. Талстой падкрэслівалі, што менавіта пра Славакію ў Савецкім Саюзе было вядома на той час найменш.

Візіт праходзіў пад эгідай падрабязнага знаёмства з эканамічным, культурным жыццём розных гарадоў і рэгіёнаў краіны. Дамінанта афіцыйных сустрэч – выступленні за ўмацаванне міру ў Еўропе, за аб'яднанне сіл перад пагрозай фашызму.

Купалавы ўражанні ад паездкі ў Чэхаславакію былі выкладзены на старонках газет “Звязда” (1935, 23 кастр.) і “Літаратура і мастацтва” (1935, 29 кастр.). Пісьменнік з відавочных пазіцый савецкай ідэалогіі апісваў дарогу, якая пралягала праз Польшчу, урачыстыя прыёмы ў Чэхаславакіі, наведванне культурна-асветных устаноў, прамысловых і ваенных аб'ектаў. Публікацыі зместава пераклікаюцца, але адрозніваюцца паводле жанравага вызначэння: “звяздоўскі” допіс можна ахарактарызаваць як нарыс, “лімаўскі” урымлівае

пазнікі традыцыйнага інтэрв'ю (пытанне – адказ) са значнай доляй пераказу і перадачы ўскоснай мовы.

Знаходжанне дэлегацыі на чэшскіх землях савецкая перыёдыка апісвала паслядоўна і досыць падрабязна, а вось некалькі славацкіх дзён (15-18 кастрычніка) засталіся праігнараваны. Аўтар гэтых радкоў зацікавіўся такой акалічнасцю, правёў сваё даследаванне ў час стажыроўкі ў Браціславе. Вынік працы ў замежных архівах і бібліятэках сёння прадстаўлены ў манаграфіі “Янка Купала ў Славакіі” [2]. У навуковы ўжытак удалося ўвесці шэраг невядомых аўтографіў, здымкаў песняра, успаміны, артыкул і асобныя згадкі пра класіка беларускай літаратуры ў перыядычным друку. Сярод гэтых дакументальных сведчанняў – невядомае інтэрв'ю.

Візіт дэлегацыі савецкіх журналістаў і пісьменнікаў 1935 г. у гісторыі беларуска-славацкіх стасункаў адметны якраз тым, што гэта быў першы непасрэдны кантакт культур, асветлены прысутнасцю класіка беларускай літаратуры. На старонках славацкіх газет друкаваліся першыя кароткія характарыстыкі-візіткі Я. Купалы.

Пра праграму, маршрут паездкі купалазнаўчая літаратура сёння практычна не дае ніякай інфармацыі. Энциклапедычны даведнік “Янка Купала” абмалёўвае, па сутнасці, адным штрыхом знаходжанне паэта ў Браціславе, фіксуе толькі тое, што ён “пабываў на прадпрыемствах горада”. Інтэрв'ю, дадзеныя карэспандэнтам газет “Звязда” і “Літаратура і мастацтва” адразу пасля вяртання на радзіму, ідэалагічна вывераныя і арыентаваныя на перадачу толькі агульнай інфармацыі.

Праца аўтара гэтых радкоў у бібліятэках і архівах Славакіі паказала, што малавядомыя старонкі жыцця народнага паэта можна разгледзець дэтальна. Такі магчымасць існуе дзякуючы найперш таму, што адказным за прыняцце дэлегацыі быў сіндыкат чэхаславацкіх журналістаў. Кожная сустрэча, імпрэза падрабязна апісвалася ў перыядычных выданнях. Для даследчыкаў творчасці Я. Купалы гэта сапраўды ўнікальная магчымасць: славацкія журналісты, надаючы вялікае значэнне гэтаму візіту, па сутнасці, склалі падрабязны дзённік жыцця беларускага песняра ў Славакіі – ад гарачага вітання дэлегацыі на платформе чыгуначнага вакзала ў Браціславе да развітальных сустрэч у Высокіх Татрах.

Праграма візіту была насычаная. Акрамя Браціславы госці наведалі Святы Юр, Модру, Пешцяны, населеныя пункты ў Высокіх Татрах. Гэта было знаёмства з культурным жыццём гарадоў, эканомікай, функцыянаваннем школ, бальніц, грамадскіх устаноў. Пералік знаёмых Янкі Купалы пры гэтым можа быць прадстаўлены шэрагам імёнаў адметных

славацкіх пісьменнікаў таго часу: Гана Грэгарова, Эла Шандар, Ян Понічан, Янка Алексы, Гейза Вамаш і інш.

Усе нюансы знаходжання дэлегацыі ў Славакіі прыцягнулі ўвагу перыядычных выданняў розных партый, спарадзілі дыскусіі пра сваё ўнутранае і знешнепалітычнае жыццё, якія доўжыліся яшчэ некалькі месяцаў пасля ад'езду дэлегацыі. Пры гэтым допісы некаторыя допісы вылучаліся асаблівай вастрынёй, падазронасцю да палітычнага характару візіту, перасцярогай перад актуалізацыяй праблем малых/меншых народаў.

Яшчэ ў час знаходжання ў Празе класік беларускай літаратуры даў інтэрв'ю чэшскай газеце, гэты допіс потым цытаваў славацкі перыядычны друк. У сваім даследчыцкім пошуку мы ішлі ў адваротным часавым кірунку: ад цытавання і інтэрпрэтацыі – да першакрыніцы.

На фоне вострых палітычных выступленняў спароджаных візітам дэлегацыі савецкіх журналістаў і пісьменнікаў словы Янкі Купалы, якія цытавалі славакі, выглядаюць падкрэслена выверанымі, дыпламатычнымі. Газета "Ludový denník" пісала, што «знаходжанне савецкіх гасцей у нас мае вялікае значэнне і для іх. Беларускі паэт Купала (выдзелена мною. – М. Т.) такім чынам выказаўся рэдактару "Lidovúch novin" пра свае ўражанні ад наведання Чэхаславакіі: "І калі мы пакінем па-за ўвагай усе афіцыйныя прывітанні, у якіх усё-ткі можам адразу вылучыць блізкі, сардэчны тон, нам застаецца яшчэ сардэчная цікавасць простых людзей. Як толькі куды-небудзь прыедзем або дзе толькі пакажамся, вітаюць нас адразу людзі на вуліцы. І па вачах тых людзей мы бачым, што яны рады, што маюць магчымасць нас прывітаць". А знаёмства гэтых сімпатый самых шырокіх мас у адносінах да прадстаўнікоў Савецкага Саюза – гэта вялікі набытак нашых савецкіх таварышаў» [4, с. 4].

Славацкая газета змясціла толькі вытрымку з інтэрв'ю, толькі тыя словы, у якіх беларускі паэт выказаўся агулам пра шчырыя вітанні простага народу краіны, не канкрэтызуючы пры гэтым, пра якія мясціны ідзе гаворка.

Чэшская газета "Lidové noviny" 18 кастрычніка 1935 г. змясціла інтэрв'ю з Купалам пад назвай "З размоў з рускімі гасцямі. Прага ўсё прыгажэ". На пачатку асноўнага тэксту былі пазначаны месца і дзень размовы: Прага, 17 кастрычніка. Побач з тэкстам пададзены графічны партрэт песняра, яго аўтар не ўказаны. Гэта інтэрв'ю трэба аднесці да катэгорыі малавядомых ці, дакладней сказаць, забытых, паколькі ў Поўным зборы твораў у 9 тамах яно не ўзгадана.

Прыводзім яго поўны тэкст у перакладзе з чэшскай мовы аўтара гэтых радкоў і дацэнта БДУ Алены Вострыкавай. Напачатку адзначым, што працытаваны вышэй пераклад невялікага ўрыўка тэксту са славацкай газеты

мае нязначныя разыходжанні з адпаведным фрагментам перакладу поўнага тэксту. Аўтар гэтых радкоў не імкнуўся іх знівеліраваць. Відавочна, што тут маюць месца свае дробныя нюансы перакладчыцкага падыходу.

«“Прага чым далей, тым прыгажэй”, – адказвае Янка Купала, беларускі пісьменнік з рускай дэлегацыі, на пытанне, як яму падабаецца Прага.

Як гэта, чым далей? Вы ж ведаеце Прагу ўжо з больш ранняга часу. Якое адрозненне вы назіраеце?

“Так, я быў у Празе ў 1925 г. А адрозненне вельмі значнае. Горад больш шумны, ажыўленыя вуліцы поўныя руху. У той раз яшчэ здаралася, што я павінен быў шукаць таксі, а сёння іх усюды поўна. Сёння Прага – гэта радасная сталіца”.

Вы былі ў крамах. Якое ваша меркаванне наконт якасці нашых тавараў?

“Пра гэта нават лішне гаворыць, вы самыя ведаеце, што вашы тавары папросту знакамітыя. Мы ў захапленні ад таго, што вы можаце гэтым ганарыцца. Вы малая краіна, але мы ўпэўнены, што ў гэтым вы можаце параўноўваць сябе з любой прамысловай імперыяй. У астатнім, калі вы самыя гаворыце, што вы малая краіна, то ў гэтым вельмі многа сціпласці, таму што, напрыклад, ваша прамысловасць павялічвае ваша значэнне. Я думаю, што многа вашых людзей педзе да нас працаваць, калі не зараз, то праз некаторы час”.

Што вы мне скажаце пра тое, як вас прымалі ў Чэхаславакіі? Ці думаеце вы, што гэта шчыры прыём сапраўдных сяброў?

“У гэтым няма ніякага сумнення. І нават калі мы пакінем збоч усе афіцыйныя вітання, у якіх усё ж можна вызначыць унутраны сардэчны тон, яшчэ нам застаецца сардэчная цікавасць простых людзей. Як толькі мы куды-небудзь прыеждзем, усюды на вуліцах нас вітаюць людзі. І па вачах гэтых людзей мы бачым, што яны радыя, што маюць магчымасць нас прывітаць”» [5, с. 5].

Такім чынам, перад намі невядомы поўны тэкст інтэрв’ю Янкі Купалы чэшскай газеце і яго вытрымкі, прыведзеныя ў славацкім друку – гэта адна з істотных асаблівасцей узноўленага аскепка спадчыны класіка літаратуры, беспрэцэдэнтны факт працягу жыцця выкладзеных уражанняў у іншанацыянальнай культурнай прасторы.

Інтэрв’ю ў адрозненне ад вядомых і ўключаных у Поўны збор твораў у 9 тамах дакументальных сведчанняў такога кшталту захоўвае класічны журналісцкі фармат “пытанне – адказ”.

Допіс у чэшскай перыёдыцы суправаджаўся партрэтам Янкі Купалы, што задае новы кірунак пошукаў – высвятленне аўтарства графічнай выявы класіка беларускай літаратуры.

Гэта толькі некаторыя з назіранняў, спароджаных першым знаёмствам з невядомым дакументам. На чарзе ўсебаковы разгляд: у кантэксте спадчыны паэта і тагачаснага беларускага друку, чэшскай і славацкай масмедыйнай прасторы 1930-х гг.

Літаратура

1. Купала, Я. Поўны збор твораў : у 9 т. / Я. Купала. – Мінск : Маст. літ., 2002. – Т. 8 : Атрыкулы, нататкі, выступленні. Калектыўныя творы. – 462 с.
2. Трус, М. Янка Купала ў Славакіі / М. Трус ; навук. рэд. І. А. Чарота. – Мінск : Рэдакцыя часопіса “Роднае слова”, 2012. – 176 с.
3. Cesta ruských novinárov a spisovateľov po Slovensku // Slovenský denník. – 1935. – 18. októbra. – S. 1.
4. Najväčší zisk sovietskej delegácie // Ľudový denník. – 1935. – 20. októbra. – S. 4.
5. Z hovorů s ruskými hosty. Praha je stále krásnější // Lidové noviny. – 1935. – 17. října. – S. 5.